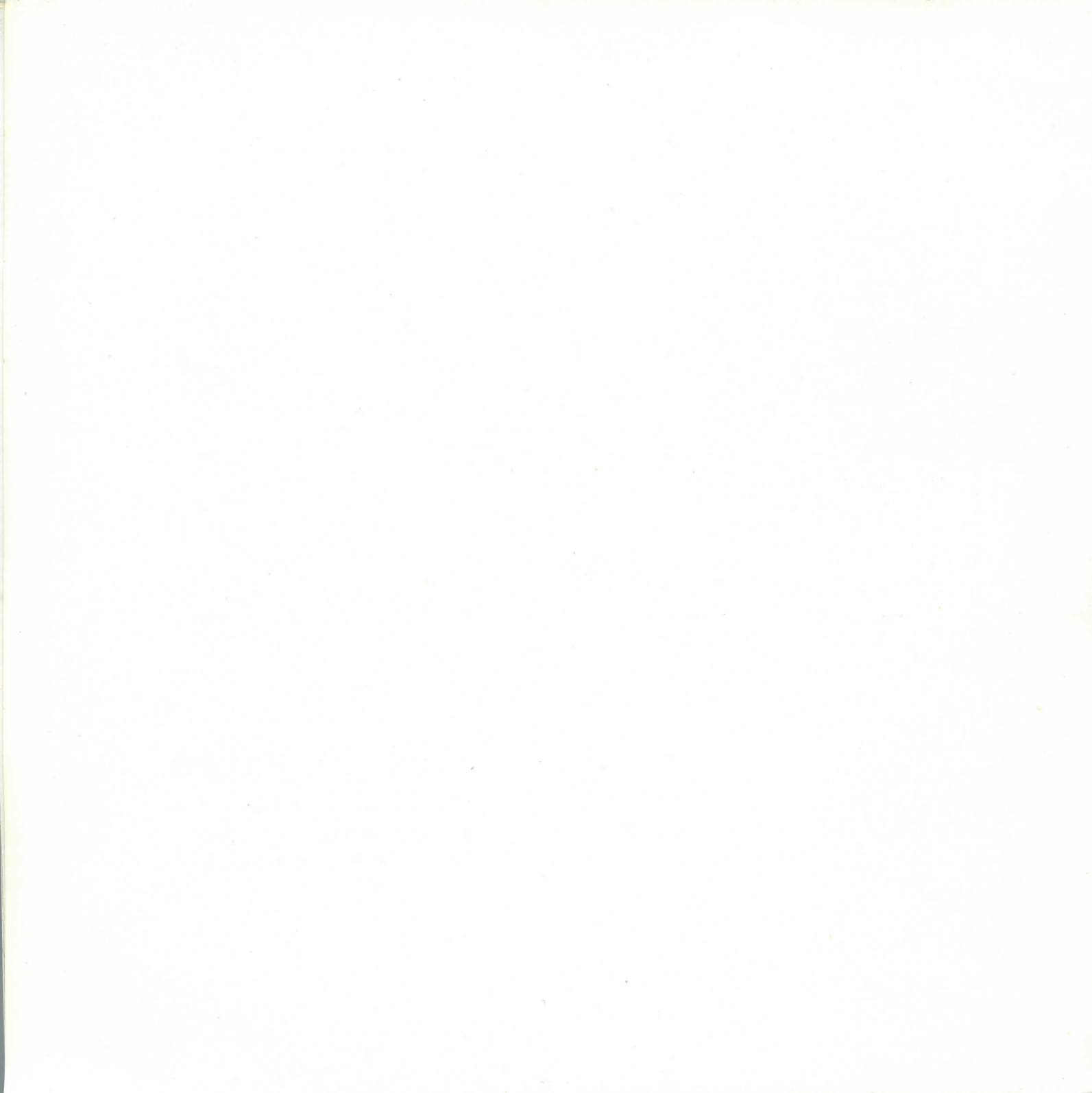


Pred 80 godina

Slike iz prošlosti Zadra



Pred 80 godina

Narodni muzej Zadar
Kulturno-historijski odjel
srpanj 1982. — srpanj 1984.

Slika na naslovnoj strani: karikatura Zadra iz splitskog lista »Duje Balavac«, 16. VI 1908. g

Svaki grad, pa tako i Zadar, imao je svoj bogati unutrašnji život bez obzira na političke prilike koje mu tokom njegove duge povijesti često nisu bile naklonjene. Tako razdoblje mletačke vlasti nije spriječilo njegove građane da slijede kulturne tokove Evrope što se odrazilo u graditeljstvu, u slikarskim i kiparskim djelima s oznakama renesanse i baroka i u književnom stvaralaštvu na narodnom jeziku. Razdoblje prve austrijske vlasti donijelo je stanoviti zastoj, dok je kratkotrajna francuska vladavina ukazala na napredna strujanja zapadnog svijeta. Kroz dugo razdoblje druge austrijske vlasti, uz ograničeni razvoj kapitalističkih ekonomskih odnosa, budi se nacionalna svijest građana, formira se i organizira radnička klasa, a znatan broj intelektualaca školuje se u većim evropskim centrima.

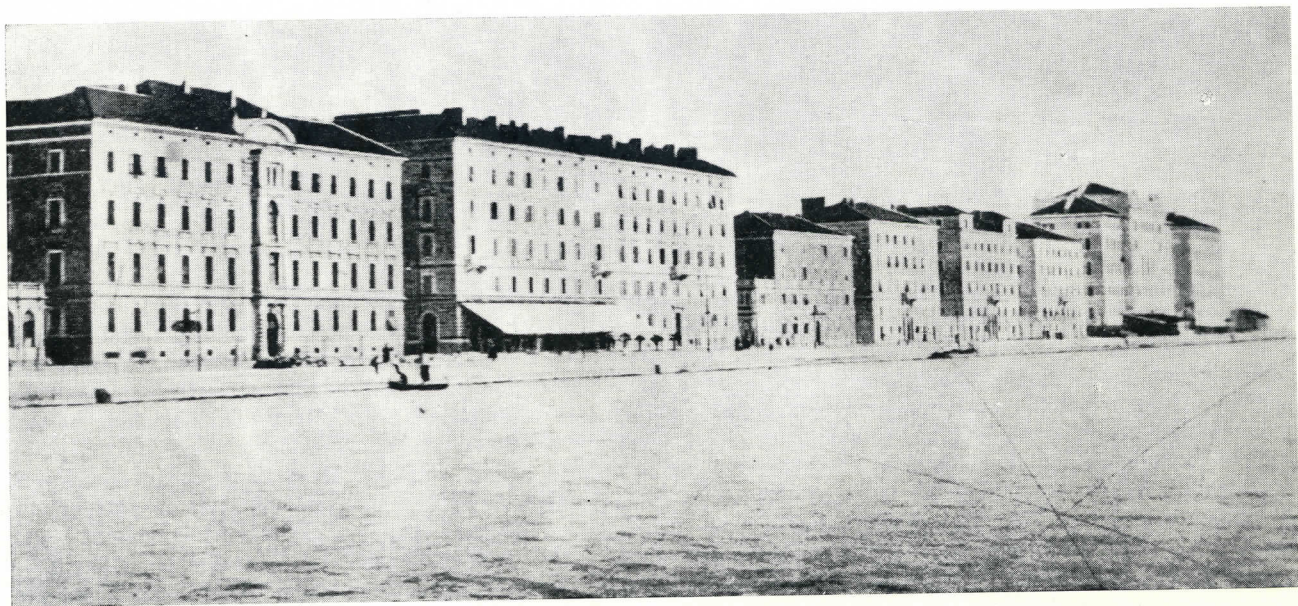
Ovom izložbom želimo prikazati jedno kraće razdoblje iz vremena austrijske vladavine koje traje oko dvadeset godina, od oko 1890. do 1910. godine. To je vrijeme kad je Zadar dobio potpuno novu fizionomiju rušenjem dijela gradskih zidina, a uvođenjem suvremenog vodovoda i električne energije život njegovih građana se promijenio. Razaranja u prošlom ratu potpuno su zbrisala ovo razdoblje, pa je ono ostalo samo u sjećanju najstarijih građana. Već samim naslovom smo istaknuli da nam nije želja začu duboko u problem političke, socijalne i ekonomske prirode, te su oni samo letimično nabačeni. Na prvome mjestu prikazan je izgled Zadra koji je

u ovih dvadeset godina doživio nekoliko značajnih promjena izazvanih uglavnom gubitkom važnosti fortifikacija koje su ga zatvarale. Rušenjem zidina prema moru formirala se vrlo reprezentativna obala s bogatim sadržajem. Uz kavane s terasama i hotel ovdje je pristanište putničkog parobroda, glavna pošta i jedno od najljepših šetališta u Dalmaciji. Na istočnoj strani grada ruši se bedem između dva bastiona i otvara se značajna saobraćajnica koja vodi u središte grada. Bastioni prestaju biti vojni objekti i pretvoreni su u parkove i šetališta. Počinje se javljati želja za izlaskom iz uskih ulica i gradi se nekoliko vila na putu prema Puntamici. Oko nekoliko industrijskih objekata na suprotnoj strani luke započeta je i stambena izgradnja. Kako nema mosta do ove obale uspostavljena je redovita brodska veza.

Standard građana se podiže uvođenjem vode i struje. Javlja se želja za uljepšavanjem grada, te se formira društvo za održavanje parkova i zelenila. Tu su i prve pojave turističkih nastojanja, osniva se planinarsko-turističko društvo, a izrađen je i projekt za veliki hotelski kompleks na Puntamici.

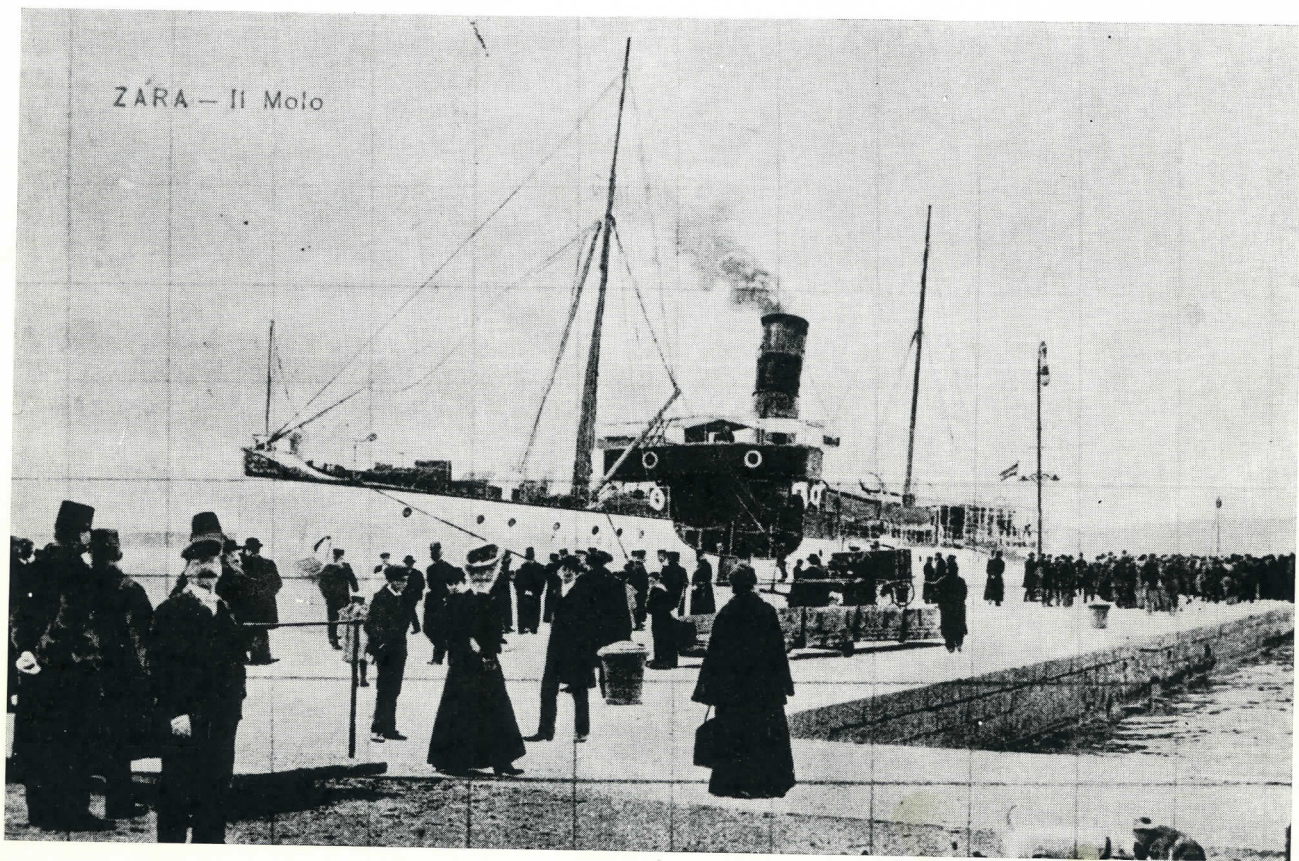
Za ovu izložbu uz drugu dokumentacijsku građu koristili smo prvi put originalne stare negative zadarskih amatera E. Vitalianija, Z. Novakovića i Berse. Predmeti u vitrinama vlasništvo su muzeja i zadarskih obitelji.

Sofija Petricioli



Nakon što je Zadar proglašen otvorenim gradom potkraj 1868. godine odlučeno je da se poruše gradske zidine prema kanalu. 1871. g. rušenje je započelo i obala se proširila nasipanjem sve do »porporele« (obrambenog nasipa). Na vrhu novostvorene obale 1875. g. radi se prva velika stambena peterokatnica vlasništva Manzin, a u toku slijedećih dvadeset godina duž cijele obale sagrađeno je osamnaest velikih monumentalnih zgrada. Posljednji je bio Licej sv. Dimitrija na samom jugoistočnom kraju, sagrađen 1905. g.

Tako grad dobiva potpuno novi izgled s mora i novi sadržaj; od srednjovjekovnog grada stisnutog zidinama stvoreno je uz more promenadno šetalište koje privlači građana terasama triju kavana, a od 1902. i putničkim pristaništem.



Osim cestovne mreže izvedene u doba francuske vladavine 1806—1810. g. nije postojala nikakva bolja veza Zadra s unutrašnjošću. Brojni prijedlozi da se dalmatinske luke, uključujući i Zadar, povežu željezničkim prugama s Bosnom i Likom (1861, 1862, 1869, 1972) nisu urodili plodom, pa je Zadar u prošlom stoljeću bio vrlo loše povezan s ostalim svijetom. Prilike su se znatno popravile kad je izgradnjom kamenog gata na novoj rivi 1901. godine uspostavljen brzi putnički saobraćaj morskim putem. Od tada se odvija vrlo živi promet s okolinom i cijelom dalmatinskom obalom sve do Trsta.



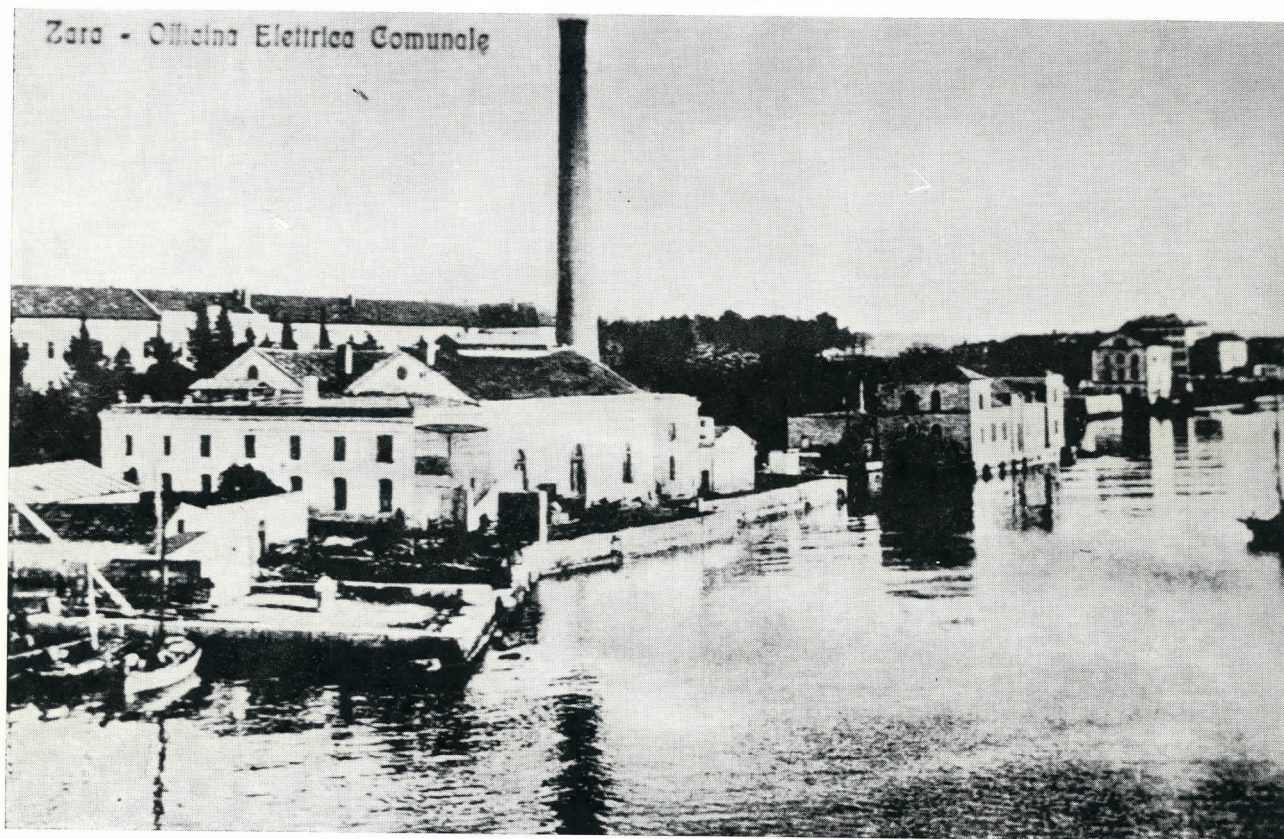
Trg zelenja — »Piazza dell'Erbe — gradska je tržnica još iz mletačkog vremena. Smješten južno od nadbiskupske palače bio je flankiran visokim zgradama, koje su imale u prizemljima dućane, a širokim prolazom otvarao se prema rivi. Na sredini trga nalazila se još iz 16. stoljeća cisterna koja je 1846. g. povezana s gradskim vodovodom i tom prilikom bio je cijeli trg obnovljen i popločan. Poljoprivredne proizvode donosili su seljaci s otoka i okoline u slikovitim narodnim nošnjama. Stizali su na tržncu iz dva pravca: iz Foše kroz Kopena i iz luke kroz Lučka vrata.



Opskrba vodom stari je problem grada Zadra. Izgradnja prvog vodovoda, ne računajući na rimski, započela je još 1835. godine, ali su kapaciteti izvorišta bili nedostatni, pa je i pored nekoliko projekata vode nedostajalo svakih nekoliko godina. Već prvi projekt imao je u programu sakupljanje vode u cisterni Pet bunara, dok su se od 1846. g. u vodovodnu mrežu uključile i cisterna na Zelenom trgu i cisterna Tri bunara. 1902. g. nakon opsežne studije izgrađen je suvremeni vodovod koji je dovodio vodu iz Bokanjačkog blata do grada. On je u početku opskrbljivao javne cisterne iz kojih su građani raznosili vodu kućama. S vremenom je voda uvedena skoro u sve stambene kuće.



1905. g. sagrađena je na vrhu rive prigradnja uz kuću Manzin u koju se 1906. godine smjestilo društvo »Hrvatska čitaonica«, osnovano još 1862. g. pod imenom »Narodna čitaonica«. Cilj ovoga društva je bio da »rodoljubno i prosvjetno djeluje na građane«, da ih odvoji od talijanski nastrojanih krugova pružajući im mogućnost nesmetanog okupljanja. Ovdje su se održavali razni skupovi, književne večeri i diletantske predstave, a gostovali su i kazališni umjetnici iz Zagreba kojima je bilo onemogućeno da nastupaju u velikom kazalištu Teatro Verdi gdje je bila zabranjena hrvatska riječ.

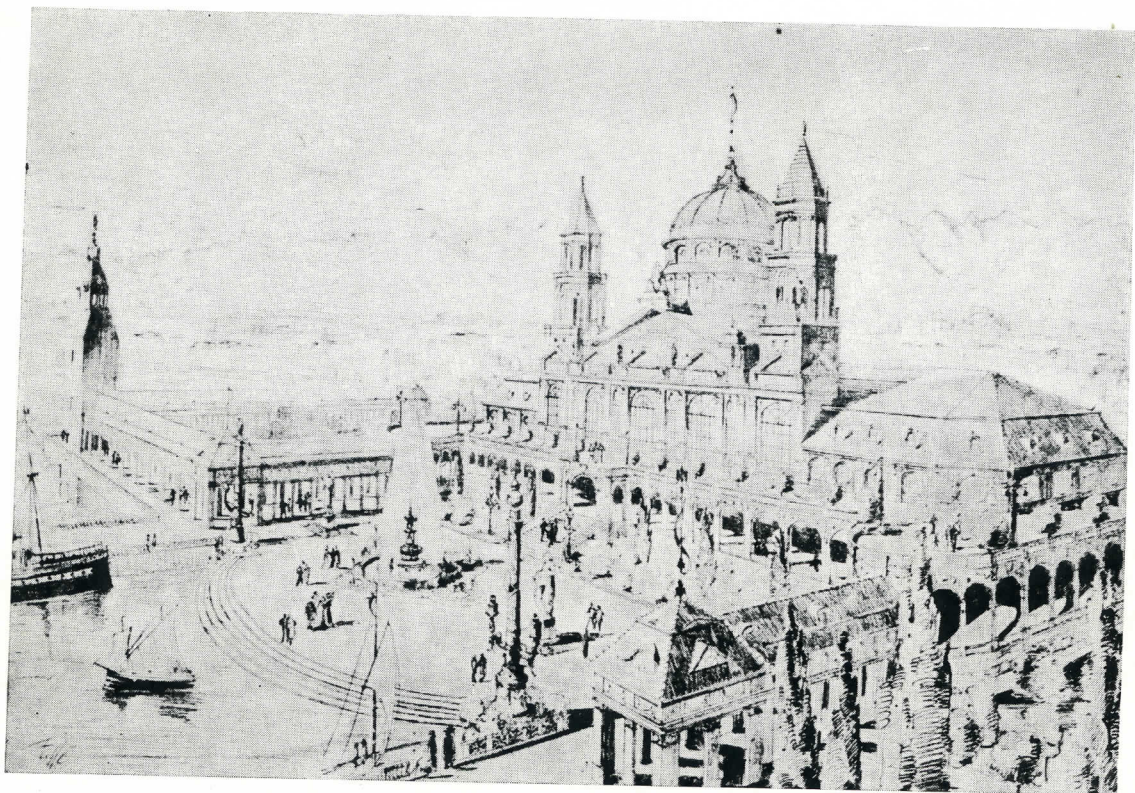


Koncem 1893. godine prihvaćen je projekt i sklopljen ugovor s tvrtkom Kremenetzky za podizanje elektrane, postavljanje odgovarajućih instalacija za osvjtljenje grada i njegovih javnih površina, privatnih stanova i industrijskih objekata. Radovi su započeti početkom slijedeće godine, a na samom kraju godine, 30. XII 1894. uz prigodnu svečanost osvijetlila se glavna i nekoliko sporednih ulica. Termoelektrana je sagrađena izvan starog gradskog jezgra jugoistočno od Foše.



Zara - Fabbrica Maraschino "Luxardo,,

Privredne djelatnosti u Zadru nisu se mnogo izdizale iznad zanatske proizvodnje (parni mlin, obrada voska, stakleni proizvodi, obrada kože, bojadisarnice, tkaonice, izrada konopa), jer su za jači razvoj industrije nedostajali energetske izvori i željeznička veza sa zaleđem. Tako je jedina značajna prerađivačka grana u Zadru industrija likera. U 19. stoljeću brojne destilerije proizvode preko 33 vrste likera, a najtraženiji su bili liker »curacao« firme Cosmascendi, »labro rubine« tvrtke Kaligarić, aperitivi tvrtke Vlahov, a najpoznatiji liker »maraskino« proizvođile su tvrtke Drioli, Luxardo i još neke manje. Ovaj čuveni liker izvezio se gotovo u sve evropske zemlje.



Koncem 19. stoljeća javljaju se prvi znakovi da se od Zadra nastoji učiniti privlačno turističko mjesto. 1892. godine osnovano je društvo za uljepšavanje grada, a 1899. godine osniva se planinarsko-turističko društvo »Liburnija« koje je imalo za cilj da propagira prirodne ljepote zadarske okoline. Iz toga društva nakon deset godina razvio se »Pokrajinski savez za promicanje saobraćaja stranaca u Dalmaciji«. Početkom dvadesetog stoljeća pokrenuta je inicijativa da se u današnjem Parku Vladimira Nazora sagradi luksuzni hotel za zimski turizam. Iz istog vremena sačuvani su i crteži projekta za ekskluzivni turistički kompleks na Puntamici koji također nije realiziran, ali je zato 1906. godine otvoreno kupalište na Boriku.

1910. godine osnovano je posebno društvo koje se trebalo brinuti za uljepšavanje grada, za čuvanje i održavanje gradskog zelenila i parkova, a također i za brojna gradska kupališta i plaže.

Obrada i postava izložbe: Sofija Petricioli; izrada kopija i povećanja: Antun Travirka i Ante Brkan;
oprema kataloga: Sofija Petricioli; izdavač: Narodni muzej u Zadru; tisak: NIGRO »ZADRUŽNA ŠTAM-
PA« ZAGREB, OOUR KNJIGOTISAK, DALMATINSKA 5 i 12; Zagreb 1982; Naklada: 500 primjeraka

